

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2008. gada 9. maijā

lietā Nr. 2007-24-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Kaspars Balodis, Aija Branta, Juris Jelāgins, Kristīne Krūma un Viktors Skudra,

pēc Borisa Klopcova konstitucionālās sūdzības,
pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, 19.² un 28.¹ pantu,
rakstveida procesā 2008. gada 22. aprīļa tiesas sēdē izskatīja lietu
„Par Latvijas Sodu izpildes kodeksa 50. panta otrās daļas otrā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Latvijas Sodu izpildes kodekss (turpmāk – Kodekss) ar nosaukumu „Latvijas PSR Labošanas darbu kodekss” tika pieņemts 1970. gada 23. decembrī un ir spēkā kopš 1971. gada 1. aprīļa. 1991. gada 29. augustā tika pieņemts un stājās spēkā Augstākās padomes lēmums „Par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijā”. Tas noteica, ka Latvijas PSR Labošanas darbu kodekss uzskatāms par Latvijas Labošanas darbu kodeksu līdz jauna kodeksa izstrādāšanai. 1994. gada 30. decembrī stājās spēkā 1994. gada 15. decembrī pieņemtais likums „Grozījumi Latvijas Labošanas darbu kodeksā”, ar kuru Kodeksa nosaukums tika izteikts pašreizējā redakcijā.

Kodeksa 50. pants regulē ar brīvības atņemšanu notiesāto personu tiesības rakstīt priekšlikumus, iesniegumus un sūdzības valsts iestādēm, sabiedriskajām organizācijām un amatpersonām, kā arī to nosūtīšanas kārtību. 50. panta otrās daļas otrais teikums noteic: „Notiesāto sarakste ar ANO institūcijām, Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisiju, Tiesībsarga biroju, prokuratūru, tiesu, kā arī notiesātā ārvalsts pilsoņa sarakste ar savas valsts vai tās valsts diplomātisko vai konsulāro pārstāvniecību, kura

pilnvarota pārstāvēt viņa intereses, tiek segta no brīvības atņemšanas iestādes līdzekļiem.”

2. Konstitucionālās sūdzības iesniedzējs Boriss Klopčovs (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) lūdz izvērtēt Kodeksa 50. panta otrās daļas otrā teikuma (turpmāk – apstrīdētā norma) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. pantam.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētā norma paredz apmaksāt no brīvības atņemšanas iestādes līdzekļiem ar brīvības atņemšanu notiesāto personu saraksti tikai ar tajā noteiktām institūcijām. Taču notiesātajai personai varot būt nepieciešama sarakste arī ar citām institūcijām, piemēram, Tieslietu ministriju, Ieslodzījuma vietu pārvaldi, Juridiskās palīdzības administrāciju. Tā kā Administratīvā procesa likums prasot obligāti ievērot lietas iepriekšējās ārpustiesas izskatīšanas kārtību, tad notiesātajam, lai viņš varētu vērsties ar pieteikumu administratīvajā tiesā, vispirms esot jānosūta iesniegums par administratīvā akta vai faktiskās rīcības apstrīdēšanu (turpmāk – apstrīdēšanas iesniegums). Lai to pamatotu, Pieteikuma iesniedzējs atsaucas arī uz Administratīvās apgabaltiesas 2007. gada 7. septembra lēmumu lietā Nr. A42514807, kur teikts, ka, pēc Administratīvās apgabaltiesas ieskata, pieteicēja norādītais, proti, ka viņam nav iespējams apstrīdēt atbildētāja faktisko rīcību augstākā iestādē naudas trūkuma dēļ, nevar atbrīvot pieteicēju no likumā noteiktās lietas ārpustiesas izskatīšanas kārtības ievērošanas. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka viņš vairākkārt esot lūdzis cietuma administrāciju nosūtīt apstrīdēšanas iesniegumus par brīvības atņemšanas iestādes līdzekļiem, taču cietuma administrācija atteikusies to darīt, pamatojoties uz apstrīdēto normu. To apliecina arī konstitucionālajai sūdzībai pievienotās Jelgavas cietuma un Centrālcietuma priekšnieku vēstules. Līdz ar to notiesātajam, kam nav līdzekļu pasta izdevumu apmaksai, esot liegta iespēja vērsties administratīvajā tiesā. Ņemot vērā minēto, Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā norma ir pretrunā ar Satversmes 92. panta pirmo teikumu.

Pieteikuma iesniedzējs arī norāda, ka apstrīdētā norma neparedz notiesāto saraksti ar Juridiskās palīdzības administrāciju apmaksāt no brīvības atņemšanas iestādes līdzekļiem. Tādējādi notiesātajam, kam nav līdzekļu pasta izdevumu apmaksai, tiekot liegta tiesības saņemt valsts nodrošināto juridisko palīdzību. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka šā iemesla dēļ apstrīdētā norma neatbilst arī Satversmes 92. panta ceturtajam teikumam.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka konstitucionālā sūdzība nav pamatota un apstrīdētā norma atbilst Satversmei.

Neviena Satversmes norma neprasot apmaksāt no valsts budžeta līdzekļiem notiesāto saraksti ar visām valsts vai pašvaldību iestādēm neatkarīgi no sarakstes satura. Līdz ar to apstrīdētā norma nevis ierobežojot notiesāto tiesības sarakstīties ar valsts un pašvaldību iestādēm, bet gan paredzot papildu garantijas. Šāda normatīvā regulējuma mērķis esot dot notiesātajiem iespēju bez maksas sarakstīties ar institūcijām un personām, kas var nodrošināt viņu tiesību aizsardzību galvenokārt saistībā ar atrašanos ieslodzījuma vietā, proti, lai notiesātie bez finansiāliem šķēršļiem varētu sūdzēties par ieslodzījuma vietas administrācijas pārstāvju rīcību, ieslodzījumā turēšanas apstākļiem, cilvēktiesību pārkāpumiem u.tml.

Tiesības uz taisnīgu tiesu neprasot, lai valsts atbrīvotu personu no visiem tiesvedības izdevumiem. Gluži pretēji – personai esot jāveic tādi maksājumi kā valsts nodeva un citas nodevas, jāreķinās ar ceļa izdevumiem vai pasta izdevumiem, kā arī pārstāvja algošanas izmaksām. Turklāt saprātīgi tiesvedības izdevumi atturot personas no bezmērķīgas tiesāšanās, tādējādi nodrošinot arī citu personu tiesības un tiesvedības intereses. Līdz ar to Saeima uzskata, ka apstrīdētā norma neierobežo Satversmes 92. pantā garantētās tiesības.

Turklāt Saeima norāda, ka Pieteikuma iesniedzēja gadījumā pamattiesību aizskārums radies kļūdainas tiesību normu interpretācijas un piemērošanas rezultātā. Saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 77. pantu apstrīdēšanas iesniegumu Pieteikuma iesniedzējam vajadzējis iesniegt Jelgavas cietumam. Savukārt Jelgavas cietumam iesniegumu vajadzējis pārsūtīt izskatīšanai Ieslodzījuma vietu pārvaldes priekšniekam. Līdz ar to faktiskās rīcības apstrīdēšana neesot varējusi Pieteikuma iesniedzējam radīt pat minimālus izdevumus. Tādēļ šajā lietā Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārums nevarot būt radies apstrīdētās normas dēļ. Ņemot vērā minēto, Saeima uzskata, ka nepieciešams izvērtēt to, vai ir lietderīgi turpināt tiesvedību šajā lietā. Ja Satversmes tiesa uzskata par lietderīgu tiesvedību šajā lietā turpināt, tad Saeima lūdz atzīt apstrīdēto normu par atbilstošu Satversmes 92. pantam.

4. Tieslietu ministrija uzskata, ka apstrīdētā norma nav pretrunā ar Satversmes 92. pantu un neierobežo personai garantētās tiesības.

Satversmes 104. pantā konstitucionālā līmenī nostiprinātas ikvienas personas tiesības vērsties valsts un pašvaldību iestādēs likumā paredzētajā veidā. Šīs tiesības sīkāk regulētas vairākos likumos, tostarp Iesniegumu likumā un Kodeksā. Savukārt Pasta likuma 9. panta ceturtajā daļā paredzēts, ka pasta pakalpojumus apmaksā sūtītājs, nododot sūtījumu pasta iestādē. Pasta likuma 11. pantā noteikts, kādi sūtījumi un kādas personas ir atbrīvotas no pasta pakalpojumu apmaksas. Notiesātās vai apcietinātās personas neesot ietvertas šo personu skaitā. Tāpat no pasta pakalpojumu apmaksas

neesot atbrīvotas trūcīgās un maznodrošinātās personas, bezdarbnieki vai personas, kas atrodas dažādās valsts sociālās aprūpes iestādēs.

Ar apstrīdēto normu notiesātajiem esot piešķirtas īpašas tiesības, jo brīvības atņemšanas sods ir personas cilvēktiesības visvairāk ierobežojošais kriminālsods un šis regulējums esot paredzēts, lai nodrošinātu notiesāto pamattiesības un pamatbrīvības. Apstrīdētās normas mērķis esot dot notiesātajiem iespēju sazināties ar organizācijām un iestādēm, kas nodrošina un pārbauda cilvēktiesību ievērošanu, kā arī ar diplomātisko vai konsulāro pārstāvniecību. Normas jēga esot nodrošināt notiesātajam iespējas aizstāvēties pret eventuāliem tiesībpārkāpumiem, kādi var rasties sakarā ar ieslodzītā īpašo stāvokli.

Tieslietu ministrija arī norāda: ja uzskatītu, ka ieslodzītajām personām ir jānodrošina iespēja bez maksas sarakstīties ar jebkuru valsts vai pašvaldību institūciju, nevienlīdzīgā situācijā tiktu nostādītas personas, kuras arī ir mazturīgas, bet nav izdarījušas noziegumus un neatrodas ieslodzījumā, jo šīm personām pašām ir jāapmaksā saziņai ar valsts vai pašvaldību institūcijām nepieciešamie pasta pakalpojumi. Turklāt Kodeksa 48.pants paredzot notiesātajiem tiesības saņemt naudas pārvedumus, bet 51.pants – pašiem nopelnīt līdzekļus pasta pakalpojumu apmaksai. Arī Eiropas cietumu noteikumi un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija neietverot prasību, ka notiesāto sarakste ar valsts institūcijām būtu jāapmaksā no valsts budžeta.

Nemot vērā minēto, Tieslietu ministrija uzskata, ka apstrīdētā norma nav pretrunā ar Satversmes 92. pantu.

Tieslietu ministrija arī informē, ka līdz šim nav apsvērusi citus finansēšanas modeļus attiecībā uz notiesāto personu saraksti ar valsts iestādēm, jo nepieciešamība apmaksāt pasta pakalpojumus nav bijusi par šķērsli notiesātajiem aktīvi realizēt tiesības sarakstīties arī ar apstrīdētajās normās neminētām institūcijām.

Tāpat Tieslietu ministrija norāda, ka saskaņā ar tās rīcībā esošo informāciju Igaunijas Ieslodzījuma likuma 28.pants paredz, ka izdevumus, kas saistīti ar korespondenci un tālruņa un citu publiskās komunikācijas līdzekļu izmantošanu, apmaksā ieslodzītais. Igaunijas Cietumu iekšējās kārtības noteikumu 47.punkts paredzot, ka uz cietuma rēķina tiek nosūtītas tieslietu kancleram, Tieslietu ministrijai, ieslodzījuma vietām, Valsts prezidenta kancelejai, prokuroram, izmeklētājam vai tiesai adresētās vēstules. Arī saskaņā ar Lietuvas 2002.gada Sodū izpildes kodeksa 99. un 100.pantu notiesātajiem pašiem esot jāapmaksā pasta izdevumi par priekšlikumu, iesniegumu un sūdzību nosūtīšanu. Vienlaikus Tieslietu ministrija informē, ka Lietuvā notiesātajam esot tiesības katru mēnesi saņemt naudas maksājumus 0,3 minimālā iztikas līmeņa apmērā. Turklāt labošanas iestādes direktors notiesātajam, kura personīgajā kontā nav naudas, var piešķirt pabalstu 52 litu apmērā no notiesāto sociālā atbalsta fonda. Tieslietu ministrija arī norāda, ka ar Lietuvas Republikas tieslietu ministra 2001.gada

7. septembra pavēli Nr. 178 apstiprināto Ieslodzījuma vietu iekšējās kārtības noteikumu 284. punkts paredz uz izmeklēšanas izolatora rēķina nodrošināt apcietinātajām personām aploksnes, pastmarkas, rakstīšanas līdzekļus un papīru priekšlikumu, iesniegumu un sūdzību rakstīšanai, ja apcietinātajiem to nav un viņi tos pieprasa. Šis punkts arī paredzot, ka pasta izdevumus apmaksā izmeklēšanas izolators.

5. Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – Tiesībsargs) norāda, ka Satversmes 92. pants ietver prasību, lai valsts nodrošinātu personām efektīvas tiesības vērsties tiesā, tai skaitā arī tiesības uz pieejamu un kvalitatīvu juridisko palīdzību. Administratīvo tiesu pieejamību daļēji nodrošinot Administratīvā procesa likuma 77. pantā ietvertais regulējums, kas paredz, ka apstrīdēšanas iesniegums jāiesniedz iestādei, kuras izdots administratīvais akts tiek apstrīdēts, un šai iestādei ir pienākums pārsūtīt apstrīdēšanas iesniegumu augstākai iestādei. Taču Tiesībsargs vērš uzmanību arī uz to, ka ne vienmēr ieslodzītais apstrīd tās ieslodzījuma vietas izdotu administratīvo aktu vai faktisko rīcību, kurā viņš atrodas. Ieslodzītais apstrīdēšanas iesnieguma iesniegšanas laikā varot būt pārvests jau uz citu ieslodzījuma vietu. Tāpat ieslodzītajam varot būt nepieciešams vērsties citās iestādēs, piemēram, Veselības inspekcijā. Taču ne Ieslodzījuma vietu pārvalde, ne Veselības inspekcija nav minētas apstrīdētajā normā.

No Satversmes 92. panta pirmā un ceturta teikuma izrietot, ka personai nolūkā aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā ir tiesības saņemt tai nepieciešamo juridisko palīdzību no personām, kas ir ieguvušas attiecīgās zināšanas un iemaņas. Satversmes 92. pants uzliekot par pienākumu valstij nodrošināt šādu palīdzību personām, kuras pašas to nevar atļauties. Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības saņemšanas kritērijus un kārtību Latvijā regulē Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likums. Tomēr pašreiz personām pašām esot jāsedz izdevumi par valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības pieprasījuma nosūtīšanu un turpmāko saraksti ar Juridiskās palīdzības administrāciju. Tas radot problēmas ieslodzītajām personām. Satversmes tiesa 2002. gada 12. jūnija spriedumā lietā Nr. 2001-15-03 atzinusi, ka ieslodzītie atrodas pilnā valsts apgādībā. Turklāt, atsaucoties uz Ieslodzījuma vietu pārvaldes 2006. gada publisko pārskatu, Tiesībsargs norāda arī to, ka 2006. gadā ieslodzījuma vietās bija nodarbināti tikai 30 procenti no darbspējīgo notiesāto kopskaita. Tiesībsargs informē, ka praksē esot sastopamas tādas situācijas, ka ieslodzītajiem vispār neesot savu līdzekļu un neesot arī radnieku, kas būtu spējīgi sniegt materiālu palīdzību. Līdz ar to šādiem ieslodzītajiem tiekot liegta pieeja valsts nodrošinātajai juridiskajai palīdzībai.

Tiesībsargs norāda: tas, ka apstrīdētajā normā nav uzskaitītas visas iestādes, kurās notiesātajiem varētu būt nepieciešams vērsties, pats par sevi neesot pretrunā ar Satversmes 92. pantu. Taču šobrīd neesot citu normu, kas notiesātajam dotu iespēju

vērsties tiesā arī tādā gadījumā, ja viņam nav ienākumu, un līdz ar to tiekot ierobežotas tiesības vērsties tiesā.

Tiesībsargs arī informē, ka ir saņēmis sūdzības par konstitucionālajā sūdzībā norādīto problēmu.

6. Ieslodzījuma vietu pārvalde informē, ka 2007. gada 1. janvārī tika nodarbināti 25,50 procenti no visām ar brīvības atņemšanu notiesātajām personām, bet 2008. gada 1. janvārī – 27,80 procenti. Tāpat Ieslodzījuma vietu pārvalde norāda, ka apstrīdētās normas izpildei 2006. gadā tika iztērēti 4288 lati, t.i., 0,87 lati uz vienu notiesāto, bet 2007. gadā – 5047 lati, t.i., 1,04 lati uz vienu notiesāto.

Secinājumu daļa

7. Satversmes 92. pants noteic: „Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu. Nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Ikvienam ir tiesības uz advokāta palīdzību.”

No konstitucionālās sūdzības izriet, ka ir apstrīdēta normas atbilstība Satversmes 92. panta pirmajam un ceturtajam teikumam.

8. Analizējot Satversmes 92. panta pirmo teikumu, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tajā minētais jēdziens „taisnīga tiesa” ietver divus aspektus, proti, taisnīga tiesa kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un taisnīga tiesa kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process, kurā šī lieta tiek izskatīta. Satversmes 92. pants paredz valstij gan pienākumu izveidot attiecīgu tiesu institūciju sistēmu, gan arī pienākumu pieņemt procesuālās normas, atbilstoši kurām tiesa lietas izskatītu kārtībā, kas nodrošinātu šo lietu taisnīgu un objektīvu izspriešanu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punktu un Satversmes tiesas 2007. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2006-28-01 9. punktu*).

Tiesības uz taisnīgu tiesu nozīmē arī to, ka personai ir tiesības uz pieeju tiesai. Ja valstij ir pienākums izveidot neatkarīgas un objektīvas tiesas un pienākums nodrošināt virkni procesuālo garantiju, tad loģiski ir arī prasīt, lai personām tiktu nodrošināta pieeja tiesai un tās varētu izmantot šīs garantijas. Kā Satversmes tiesa jau ir norādījusi, tad iztiesāšanas procesa taisnīgumam nebūtu nozīmes, ja netiktu nodrošināta šā procesa pieejamība (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 1.1. punktu, Satversmes tiesas 2005. gada 17. oktobra sprieduma lietā Nr. 2005-07-01 6. punktu, Satversmes tiesas 2006. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2005-18-01 8. punktu*).

9. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka nav nodrošinātas tiesības uz pieeju tiesai, jo apstrīdētā norma neparedz no valsts līdzekļiem apmaksāt apstrīdēšanas iesniegumu nosūtīšanu un juridiskās palīdzības pieprasījumu nosūtīšanu. Savukārt Saeima norāda, ka Satversmes 92. pants neprasa, lai valsts atbrīvotu personu no visiem tiesvedības izdevumiem. Personai esot jāveic tādi maksājumi kā valsts nodeva un citas nodevas, jāreķinās ar ceļa izdevumiem vai pasta izdevumiem, kā arī pārstāvja algošanas izmaksām. Tāpat no Satversmes neizrietot arī pienākums apmaksāt no valsts budžeta līdzekļiem notiesāto saraksti ar visām valsts vai pašvaldību iestādēm neatkarīgi no sarakstes satura.

Līdz ar to var konstatēt, ka šajā gadījumā strīds ir par to, vai valstij ir ne tikai pienākums atturēties no darbībām, kas ierobežo tiesības uz taisnīgu tiesu, bet arī pienākums veikt kādas darbības šo tiesību nodrošināšanai.

10. Satversmes tiesa vairākos spriedumos konstatējusi, ka valstij ir pienākums atturēties no darbībām, kas ierobežo tiesības uz taisnīgu tiesu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija spriedumu lietā Nr. 2003-04-01, Satversmes tiesas 2003. gada 6. novembra spriedumu lietā Nr. 2003-10-01, Satversmes tiesas 2004. gada 6. decembra spriedumu lietā Nr. 2004-14-01, Satversmes tiesas 2005. gada 4. janvāra spriedumu lietā Nr. 2004-16-01, Satversmes tiesas 2006. gada 14. marta spriedumu lietā Nr. 2005-18-01*). Taču Satversmes tiesa ir arī secinājusi, ka no tiesībām uz taisnīgu tiesu valstij var izrietēt pozitīvs pienākums veikt darbības šo tiesību nodrošināšanai. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka Satversmes 92. pants ietver valsts pienākumu noteiktos gadījumos nodrošināt kvalificētu juridisko palīdzību personām, kuras pašas nevar to atļauties (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 5. punktu*). Tāpat Satversmes tiesa ir secinājusi, ka valsts var noteikt pienākumu maksāt valsts nodevu vai drošības naudu par pieteikuma vai sūdzības iesniegšanu tiesā. Taču Satversmes 92. pants prasa, lai likumdevējs nodrošinātu pēc iespējas saudzējošāku šā ierobežojuma piemērošanu. Demokrātiskā tiesiskā valstī nav pieļaujams tiesības uz taisnīgu tiesu padarīt atkarīgas vienīgi no personas finansiālajām iespējām (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 4. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004-16-01 8. punktu un Satversmes tiesas 2006. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2005-18-01 17. punktu*). Ņemot vērā minēto, var secināt, ka valstij no tiesībām uz taisnīgu tiesu izriet pienākums veikt pasākumus, lai samazinātu personu izdevumus, kas saistīti ar tiesvedību, vai pat noteiktos gadījumos atbrīvotu personas no šiem izdevumiem.

11. Noskaidrojot Satversmē noteikto pamattiesību saturu, ir jāņem vērā Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Starptautiskās cilvēktiesību normas un to

piemērošanas prakse konstitucionālo tiesību līmenī kalpo kā interpretācijas līdzeklis, lai noteiktu pamattiesību un tiesiskas valsts principu saturu un apjomu, ciktāl tas nenoved pie Satversmē ietvertu pamattiesību samazināšanas vai ierobežošanas (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 5. punktu un Satversmes tiesas 2007. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-03-01 11. punktu*). Valsts pienākums ņemt vērā starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā izriet no Satversmes 89. panta, kas noteic, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. Šis pants skaidri norāda uz to, ka konstitucionālā likumdevēja mērķis ir bijis panākt Satversmē ietvertu cilvēktiesību normu harmoniju ar starptautiskajām cilvēktiesību normām (*sk. Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta sprieduma lietā Nr. 2000-03-01 secinājumu daļas 5. punktu, Satversmes tiesas 2002. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2001-08-01 secinājumu daļas 3. punktu, Satversmes tiesas 2007. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-03-01 11. punktu*).

11.1. Tiesības uz taisnīgu tiesu ir garantētas Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. pantā. Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka no šā panta valstij izriet ne tikai negatīvais, bet arī pozitīvais pienākums. Eiropas Cilvēktiesību tiesa vairākās lietās norādījusi, ka valstij ir pienākums nodrošināt juridisko palīdzību arī civillietās (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumus lietās: Airey v. Ireland, judgment of 9 October 1979, Series A no. 32, para. 26; Steel and Morris v. the United Kingdom, judgment of 15 February 2005, para. 60; Laskowska v. Poland, judgment of 13 March 2007, para. 51*) vai pienākums nodrošināt tiesas spriedumu izpildi (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumus lietās: Hornsby v. Greece, judgment of 19 March 1997, para. 40; Prodan v. Moldova, judgment of 18 May 2004, para. 52*). Savukārt, skaidrojot Konvencijas 8. pantā ietvertās tiesības uz korespondences neaizskaramību, Eiropas Cilvēktiesību tiesa un Eiropas Cilvēktiesību komisija ir norādījusi, ka valstij var būt pienākums nodrošināt papīra, aplokšņu un pastmarku pieejamību, lai persona varētu īstenot Konvencijas 8. pantā garantētās tiesības. Tas gan nenozīmē, ka valstij būtu pienākums nodrošināt, lai visi ieslodzīto pasta sūtījumi būtu bezmaksas. Tomēr šāds pienākums valstij ir, ja citādi līdzekļu trūkuma dēļ ieslodzītā sarakstes tiesību īstenošana tiktu būtiski kavēta (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumus lietās: Cotlet c. Roumanie, arrêt du 03 juin 2003, para. 59; A.B. v. the Netherlands, judgment of 29 January 2002, paras. 90-91 un Eiropas Cilvēktiesību komisijas lēmumu lietā: Boyle v. the United Kingdom, decision of 6 March 1985 on the admissibility of the application, para. 5*).

11.2. Arī Eiropas Padomes Ministru komitejas rekomendācijas Rec (2006) 2 par Eiropas cietumu noteikumiem komentāros norādīts, ka valstij var būt pienākums

apmaksāt ieslodzīto saraksti ar advokātu, ja viņi paši to nevar atļauties. Tāpat šajā ziņojumā skaidrots, ka ieslodzītajiem nepieciešamības gadījumā ir jānodrošina pastmarkas, lai viņi varētu efektīvi realizēt savas tiesības iesniegt sūdzības [*Commentary to Recommendation REC (2006) 2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules, p.9 and p.31. http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/prisons_and_alternatives/legal_instruments/E%20commentary%20to%20the%20EPR.pdf*].

11.3. Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas komiteja, kas uzrauga Latvijai saistošās Eiropas konvencijas par spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanu izpildi, ir aicinājusi valstis nodrošināt ieslodzītos, kam pašiem nav līdzekļu, ar papīru, rakstāmpiederumiem, aploksnēm un pastmarkām [*Report to the authorities of the Kingdom of the Netherlands on the visit to Aruba carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 30 June to 2 July 1994, para. 259. <http://www.cpt.coe.int/documents/nld/1996-27-inf-eng-1.htm>; Report to the Estonian Government on the visit to Estonia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 13 to 23 July 1997, para. 86. <http://www.cpt.coe.int/documents/est/2002-26-inf-eng.htm>].*

Tādējādi valstij ir arī pozitīvi pienākumi saistībā ar tiesībām uz pieeju tiesai, tai skaitā pienākums segt izdevumus par ieslodzīto personu saraksti ar advokātu vai par sūdzību nosūtīšanu.

12. Turklāt Satversmē noteiktās pamattiesības nedrīkst būt deklaratīvas. Ir jānodrošina arī to praktiska īstenošana (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 6. punktu un Satversmes tiesas 2003. gada 6. oktobra sprieduma lietā Nr. 2003-08-01 secinājumu daļas 5. punktu*). Tas attiecas arī uz tiesībām uz pieeju tiesai. Ja personai likumā ir garantētas iespējas vērsties tiesā, bet faktiski nav iespējams izpildīt priekšnoteikumus pieteikuma iesniegšanai, tad nevar uzskatīt, ka valsts ir nodrošinājusi tiesību uz pieeju tiesai praktisku īstenošanu. Tāpat jāņem vērā, ka Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka tiesības uz taisnīgu tiesu ierobežo tas, ka personai nav iespējams nosūtīt priekšlikumu, iesniegumu vai sūdzību (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 6. februāra spriedumu lietā Nr. 2005-17-01*).

Līdz ar to var secināt, ka valstij ir pienākums apmaksāt ieslodzīto personu saraksti, kas saistīta ar pieeju tiesai, gadījumos, kad personas rīcībā nav finanšu līdzekļu sarakstes izdevumu segšanai.

13. Ņemot vērā minēto, jāpārbauda, vai valsts ir izpildījusi šo pienākumu. Apstrīdētā norma paredz, ka valsts apmaksā notiesāto saraksti tikai ar ANO institūcijām, Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisiju, Tiesībsarga biroju, prokuratūru, tiesu, kā arī notiesātā ārvalsts pilsoņa saraksti ar savas valsts vai tās valsts diplomātisko vai konsulāro pārstāvniecību, kura pilnvarota pārstāvēt viņa intereses. Taču, lai vērstos administratīvajā tiesā, personai vispirms ir jāizmanto lietas iepriekšējās ārpustiesas izskatīšanas kārtība. Administratīvā procesa likuma 191. panta pirmās daļas 5. punkts paredz, ka tiesnesis atsakās pieņemt pieteikumu, ja pieteicējs nav ievērojis šai lietu kategorijai likumā noteikto lietas iepriekšējās ārpustiesas izskatīšanas kārtību, proti, nav apstrīdējis administratīvo aktu vai faktisko rīcību. To, ka lietas iepriekšējās ārpustiesas izskatīšanas kārtības ievērošana ir obligāta, apliecina arī administratīvo tiesu prakse (*sk., piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2007. gada 3. decembra lēmuma lietā SKA-539/2007 10. punktu. http://www.at.gov.lv/files/archive/department3/2007/ska-0539-07_arpusties_izskatisana.doc*). Tātad, ja personai nav iespējams iesniegt apstrīdēšanas iesniegumu, tad tai ir liegta arī pieeja administratīvajai tiesai. Ņemot vērā minēto, lai konstatētu, vai notiesāto personu tiesības uz pieeju tiesai ir ierobežotas, jāizvērtē, vai notiesātajām personām ir nodrošināta iespēja iesniegt apstrīdēšanas iesniegumu.

13.1. Apstrīdēšanas iesnieguma iesniegšanas kārtību noteic Administratīvā procesa likuma 77. pants: „Iesniegumu par administratīvā akta apstrīdēšanu iesniedz rakstveidā vai mutvārdos iestādei, kura izdevusi administratīvo aktu. Ja iesniegums izteikts mutvārdos, iestāde to tūlīt noformē rakstveidā un iesniedzējs paraksta. Šo iesniegumu septiņu dienu laikā nosūta izskatīšanai augstākai iestādei.”

13.2. Var piekrist Saeimai, ka notiesātajam nav nepieciešams izmantot pasta pakalpojumus apstrīdēšanas iesniegumu nosūtīšanai, ja notiesātais apstrīd tās ieslodzījuma vietas izdotu administratīvo aktu vai faktisko rīcību, kurā viņš atrodas apstrīdēšanas laikā. Ja notiesātais vēlas apstrīdēt šādas ieslodzījuma vietas izdotu administratīvo aktu vai faktisko rīcību, tad saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 77. pantu viņam šis iesniegums ir jāiesniedz attiecīgās ieslodzījuma vietas administrācijai, bet administrācijai ir pienākums to pārsūtīt augstākai iestādei.

Pieteikuma iesniedzējs konstitucionālajai sūdzībai ir pievienojis Jelgavas cietuma un Centrālcietuma vēstules, kas liecina, ka ieslodzījuma vietas administrācija, atsaucoties uz apstrīdēto normu, nenosūta apstrīdēšanas iesniegumus Ieslodzījuma vietu pārvaldei. Satversmes tiesa aicina ieslodzījuma vietas pievērst uzmanību tam, ka to darbību regulē ne tikai Kodekss, bet arī Administratīvā procesa likums. Tātad ieslodzījuma vietām ir pienākums pārsūtīt apstrīdēšanas iesniegumu augstākai iestādei par saviem līdzekļiem. Pretējā gadījumā tiek pārkāpts Administratīvā procesa likuma 77. pants.

Līdz ar to var secināt, ka normatīvajos aktos noteiktais regulējums nodrošina notiesāto tiesības uz pieeju administratīvajai tiesai tajos gadījumos, kad notiesātais tiesā pārsūdz tās ieslodzījuma vietas izdotu administratīvo aktu vai faktisko rīcību, kurā viņš atrodas apstrīdēšanas laikā.

13.3. Taču Pieteikuma iesniedzējs un Tiesībsargs pamatoti norāda, ka notiesātajai personai var būt nepieciešams apstrīdēt ne tikai tās ieslodzījuma vietas izdotu administratīvo aktu vai faktisko rīcību, kurā viņš atrodas, bet arī citu iestāžu izdotus administratīvos aktus vai faktisko rīcību. Tā, piemēram, notiesātajam var būt nepieciešams apstrīdēt un pēc tam arī pārsūdzēt Ieslodzījuma vietu pārvaldes, pašvaldības, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras vai tās ieslodzījuma vietas izdotu administratīvo aktu vai faktisko rīcību, kurā viņš atradās iepriekš. Šādos gadījumos notiesātajai personai nav iespējams apstrīdēšanas iesniegumu iesniegt personīgi un tas ir jānosūta pa pastu. Apstrīdētā norma neparedz šādu iesniegumu nosūtīšanu par valsts līdzekļiem pat tad, ja notiesātajam pašam nav līdzekļu.

14. Tāpat notiesātajam var būt nepieciešams saņemt juridisko palīdzību, lai īstenotu savas tiesības uz taisnīgu tiesu, piemēram, civillietās. No tiesībām uz pieeju tiesai, kā arī Satversmes 92. panta ceturtā teikuma izriet valsts pienākums nodrošināt netraucētu saziņu ar advokātu, kā arī pienākums noteiktos gadījumos nodrošināt juridisko palīdzību personām, kas pašas nevar to apmaksāt (*Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 5. punkts*). Saskaņā ar Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likuma 22. pantu personai, kas vēlas saņemt valsts nodrošināto juridisko palīdzību, ir jāiesniedz juridiskās palīdzības pieprasījums Juridiskās palīdzības administrācijai. Notiesātajai personai vienīgā iespēja ir nosūtīt šo pieprasījumu pa pastu. Apstrīdētā norma neparedz valsts pienākumu segt izdevumus par juridiskās palīdzības pieprasījuma nosūtīšanu.

15. Tātad notiesāto tiesības uz pieeju tiesai un tiesības uz advokātu ir atkarīgas no tā, vai viņiem ir iespējams segt izdevumus par apstrīdēšanas iesniegumu un juridiskās palīdzības pieprasījumu nosūtīšanu. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka viņam nav līdzekļu pasta izdevumu apmaksai. Jelgavas cietuma izsniegtā izziņa apliecina, ka Pieteikuma iesniedzēja rīcībā nav finanšu līdzekļu (*sk. lietas materiālu 9. lpp.*). Arī Ieslodzījuma vietu pārvalde un Tiesībsargs norāda, ka valsts nodrošina ar darbu tikai nelielu daļu – mazāk nekā vienu trešdaļu notiesāto (*sk. lietas materiālu 129. un 132. lpp.*). Līdz ar to var būt tāda situācija, kad notiesātajam nav savu līdzekļu, jo viņš nav nodarbināts, nesaņem ne pensiju, ne arī līdzekļus no piederīgajiem.

Tātad šobrīd Latvijā ir notiesātie, tostarp arī Pieteikuma iesniedzējs, kam finanšu līdzekļu trūkuma dēļ nav iespējams nosūtīt apstrīdēšanas iesniegumus un pieprasījumus Juridiskās palīdzības administrācijai.

16. Tieslietu ministrija norāda, ka līdzīgā situācijā esot arī citas mazturīgas personas. Satversmes tiesa nevar pilnībā piekrist šim ministrijas apgalvojumam. Pirmkārt, brīvībā esošām personām ir iespējams apstrīdēšanas iesniegumu personīgi nogādāt iestādē. Tāpat šīs personas, kam objektīvu iemeslu dēļ ir finansiālas grūtības, parasti var saņemt sociālo palīdzību. Turklāt tas, ka valstī ir kāda personu grupa bez finanšu līdzekļiem, pats par sevi nevar būt par pamatojumu tam, lai liegtu tiesības uz pieeju tiesai arī citām personām. Satversmes tiesa jau norādīja, ka demokrātiskā tiesiskā valstī nav pieļaujams tiesības uz taisnīgu tiesu padarīt atkarīgas vienīgi no personas finansiālajām iespējām (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2005-18-01 17. punktu*). Valstij ir pienākums meklēt saudzējošākus risinājumus tiesvedības izdevumu segšanai.

17. Saeima uzsver, ka pastāvošā kārtība ir pamatota, jo saprātīgi tiesvedības izdevumi atturot personas no nepamatotas tiesāšanās, tādējādi nodrošinot arī citu personu tiesības un tiesvedības intereses.

17.1. Var piekrist Saeimai, ka personas pienākums segt tiesvedības izdevumus var samazināt nepamatotu pieteikumu skaitu. Tādējādi tiek mazināta tiesu noslogotība un nodrošinātas citu personu tiesības uz taisnīgu tiesu, proti, tiesības uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā. Turklāt apstrīdēšanas iesnieguma vai juridiskās palīdzības pieprasījuma nosūtīšana šobrīd personai izmaksā mazāk par vienu latu. Šīs izmaksas nevar uzskatīt par būtiskiem izdevumiem. Taču pat nelieli izdevumi var būt par iemeslu tam, lai persona izvērtētu nepieciešamību vērsties tiesā ar pieteikumu. Līdz ar to, paredzot, ka personai pašai ir jāsedz izdevumi par apstrīdēšanas iesnieguma vai juridiskās palīdzības pieprasījuma nosūtīšanu, valsts var ierobežot nepamatotu pieteikumu iesniegšanu tiesā, tādējādi aizsargājot citu personu tiesības uz taisnīgu tiesu.

17.2. Lai arī izdevumi par iesnieguma nosūtīšanu nav lieli, likumdevēja izraudzītais līdzeklis būtiski ierobežo personas tiesības. Ja notiesātās personas rīcībā nav finanšu līdzekļu, tad tai nav iespējams saņemt valsts nodrošināto juridisko palīdzību. Līdz ar to šādas personas nevar efektīvi izmantot savas tiesības uz pieeju tiesai. Savukārt tad, ja notiesātajam nav līdzekļu apstrīdēšanas iesnieguma nosūtīšanai, viņam pilnībā tiek liegtas tiesības uz pieeju administratīvajai tiesai.

17.3. Nepieciešamība atturēt personas no nepamatotas tiesāšanās nevar būt par iemeslu tam, lai notiesātajiem būtiski ierobežotu tiesības uz pieeju tiesai. It īpaši tāpēc, ka citu valstu pieredze un arī starptautisko cilvēktiesību institūciju prakse liecina, ka ir

iespējams atrast saudzīgākus risinājumus. Tā, piemēram, Lietuvā notiesātais, kam nav finanšu līdzekļu, var saņemt neliela apmēra pabalstu (*sk. lietas materiālu 139. lpp.*). Tāpat Lietuvā, Nīderlandē un citās valstīs notiesātajiem, kam ir finansiālas problēmas, tiek apmaksāta noteikta skaita vēstuļu nosūtīšana mēnesī vai nedēļā [*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā: A.B. v. the Netherlands, judgment of 29 January 2002, para. 91; Report to the Polish Government on the visit to Poland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 30 June to 12 July 1996, para. 153. <http://www.cpt.coe.int/documents/pol/1998-13-inf-eng.htm>]. Šādā veidā, pirmkārt, to personu loks, kurām tiek noteikti atvieglojumi, tiek ierobežots tikai ar tām personām, kurām patiešām ir finansiālas grūtības. Otrkārt, ņemot vērā ierobežoto palīdzības apmēru, palīdzības saņēmēji izvērtēs, kādā veidā to izmantot. Tādējādi šādi līdzekļi var samazināt nepamatotu pieteikumu skaitu, vienlaicīgi ļaujot personām arī praktiski īstenot normatīvajos aktos paredzētās tiesības uz pieeju tiesai. Līdz ar to jāsecina, ka apstrīdētā norma nesamērīgi ierobežo personas tiesības uz pieeju tiesai.*

18. Tādējādi var secināt, ka apstrīdētā norma nenodrošina tiesības uz pieeju tiesai notiesātajām personām, kurām nav finanšu līdzekļu un kurām ir nepieciešams nosūtīt apstrīdēšanas iesniegumus un juridiskās palīdzības pieprasījumus. Tātad valsts nav izpildījusi pozitīvo pienākumu, kas izriet no tiesībām uz taisnīgu tiesu.

Līdz ar to apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. pantam, ciktāl tā neparedz apmaksāt no valsts līdzekļiem apstrīdēšanas iesniegumu un juridiskās palīdzības pieprasījumu nosūtīšanu tiem notiesātajiem, kuriem nav līdzekļu.

19. Nosakot brīdi, ar kuru apstrīdētās normas zaudē spēku, tiesa ņem vērā to, ka likumdevējam, lai novērstu tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumu, ir jāizvērtē vairāki iespējamie risinājumi un jānosaka, kurš no tiem ir vispiemērotākais Latvijas situācijai. Līdz ar to likumdevējam ir nepieciešams laiks normatīvā regulējuma pilnveidošanai.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

atzīt Latvijas Soduzpildes kodeksa 50. panta otrās daļas otro teikumu, ciktāl tas neparedz apmaksāt no valsts līdzekļiem iesniegumu par administratīvā akta vai faktiskās rīcības apstrīdēšanu un juridiskās palīdzības pieprasījumu nosūtīšanu tiem notiesātajiem,

kuriem nav līdzekļu, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam un spēkā neesošu no 2008. gada 1. novembra.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

G. Kūtris